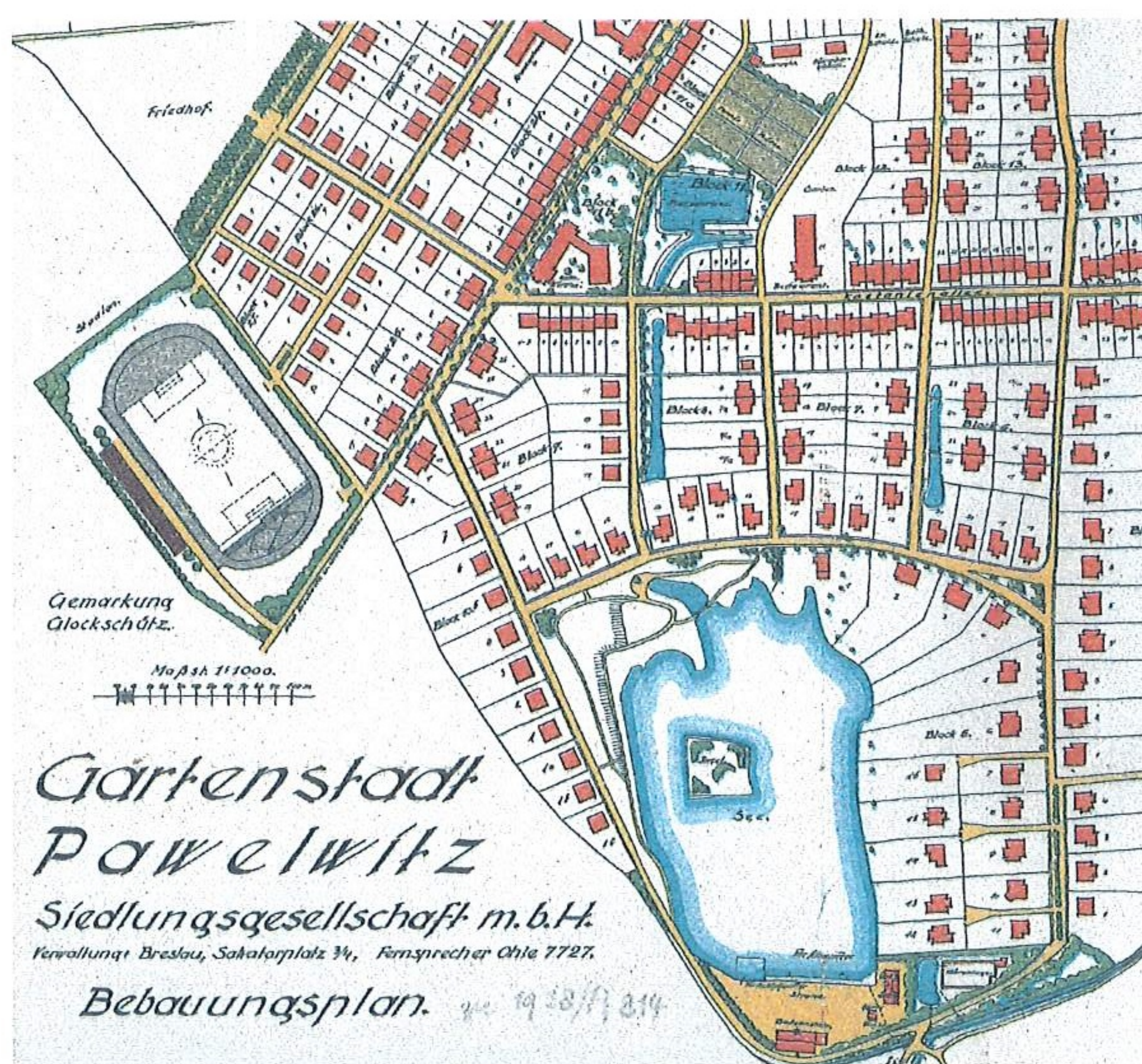

IWONA BIŃKOWSKA I JERZY ILKOSZ

KWERENDA HISTORYCZNA
TERENÓW ZIELONYCH W
PAWŁOWICACH
WE WROCŁAWIU

WROCŁAW 1999

WSTĘP

Tematem kwerendy są parki i zieleń rozproszona znajdujące się na terenie osiedla Pawłowice (Pavelwitz, Pawelwitz, w latach 1937 - 1945 Wendelborn). W skład tak pojętego tematu wchodzi dwa parki o zróżnicowanej genezie: przypałacowy w północnej części Pawłowic, obecnie użytkowany wraz z pałacem przez Akademię Rolniczą we Wrocławiu i publiczny - gminny, należący do osiedla mieszkaniowego „miasta-ogrodu” Pawłowice (Gartenstadt Pawelwitz), w jego południowej części. Ponadto ważnymi elementami są mniejsze skwery i aleje utworzone w obrębie osiedla.

Pawłowice włączono w administracyjne granice Wrocławia dopiero w 1970 roku, co bardzo ograniczyło możliwości poszukiwań materiałów archiwalnych. Tylko ze względu na właścicieli majątku w Pawłowicach, którymi byli przedstawiciele rodziny Kornów, znanych drukarzy i wydawców wrocławskich, ich pałac wraz z ogrodem został utrwalony w trzecim tomie opracowania Richarda Webera *Schlesische Schlösser*, wydanego w Dreźnie w 1909 roku. W literaturze poświęconej historii i działalności Kornów, majątki ziemskie należące do tej rodziny są jedynie wzmiankowane. Także poszukiwania archiwaliów rodzinnych nie przyniosły dodatkowych informacji na temat parku przypałacowego.

Dzięki źródłom archiwalnym i materiałom publikowanym na temat wrocławskiego środowiska ogrodników udało się ustalić z dużą dozą prawdopodobieństwa osobę projektanta i realizatora parku przypałacowego Kornów z czasu budowy pałacu i pierwszych lat XX wieku. W związku z brakiem archiwalnych projektów lub inwentaryzacji parku z XIX wieku, głównym źródłem informacji na temat kompozycji przestrzennej parku dostarczają nam mapy topograficzne z lat 1886 – 1939, znajdujące się w zbiorach Instytutu Kartografii UWr.

Znacznie bogatsze okazały się materiały dotyczące osiedla mieszkaniowego. Na temat powstającego na przełomie lat 20. i 30. XX wieku kolejnego „miasta-ogrodu” publikowane były informacje w specjalistycznym czasopiśmie architektonicznym „Ostdeutsche Bau-Zeitung – Breslau” (1931, Nr 39). Podobnie jak było to w przypadku Karłowic, Sępólna czy Brochowa w trakcie budowy osiedla, dla celów reklamowych, przygotowywano specjalne wydawnictwa okolicznościowe, mające zachęcić zainteresowanych zakupem domu na terenie nowo powstającego „miasta-ogrodu” Tak też było w przypadku Pawłowic, które omówiono w specjalnym dodatku do gazety codziennej „Schlesische Zeitung” z 15 lutego 1931 roku. Było to zbiorcze opracowanie *Vom gesunden und angenehmen wohnen – Sonderbeilage der*

„*Schlesische Zeitung*”. Pawłowice były jednym z wielu promowanych, nowoczesnych śląskich osiedli mieszkaniowych.

W literaturze polskiej proporcje wzmianek na temat parku przypałacowego i zieleni osiedlowej są odwrotne, na korzyść majątku Kornów. Jako pierwsza powstała *Ewidencja założeń ogrodowo-parkowych, Wrocław – Pawłowice* (autorstwa m.in. H. Wrabecowej, K. Eysymontta i H. Ciesielskiego) wykonana przez BIPROZET w 1988 roku. Praca ta zawiera skrótowo potraktowaną historię parku, współczesną dokumentację fotograficzną oraz rozpoznanie dendrologiczne. Drugą pracą związaną pośrednio z parkiem jest praca magisterska Ewy Pękalskiej *Pałac rodziny von Korn w Pawłowicach* obronionej w 1994 roku w Instytucie Historii Sztuki UWr. Głównym tematem tej pracy jest jednak architektura, a nie cały majątek Kornów. W archiwum Miejskiego Konserwatora Zabytków we Wrocławiu znajduje się też karta ewidencyjna zabytków architektury i budownictwa poświęcona całemu zespołowi folwarcznemu w Pawłowicach, również autorstwa Ewy Pękalskiej. Informacje zgromadzone w karcie nie poszerzają jednak naszej wiedzy na temat parku. Również w drugim tomie *Atlasu architektury Wrocławia* z 1998 roku znalazło się hasło dotyczące pałacu Kornów.

Natomiast nie udało się odnaleźć w literaturze polskiej, żadnej pracy poświęconej Pawłowicom jako osiedlu mieszkaniowemu, ani wchodzącej w jego skład kompozycji zieleni.

HISTORIA MAJĄTKU ZIEMSKIEGO W PAWŁOWICACH

Najstarsze wzmianki na temat Pawłowic pochodzą kolejno z 1260 roku, kiedy wieś określano nazwą Villa Paulovici, w 1350 roku Paulow, w 1380 roku Paulowicz. Kolejna wersja nazwy Pavelwitz funkcjonowała jeszcze w XIX wieku, kiedy zmieniono pisownię na Pawelwitz. Ostatnia przedwojenna zmiana miała miejsce w 1937 roku na Wendelborn.

Do 1810 roku Pawłowice pozostawały własnością wrocławskiego klasztoru Norbertanów przy kościele św. Wincentego. Oprócz interesującej nas wsi należały do nich Psie Pole, Karłowice, Sołtysowice i Biskupice Widawskie. W wyniku sekularyzacji dóbr kościelnych w 1810 roku właścicielem tak obszernego majątku został Landschaftsdirektor Hugo Graf von Haugwitz. Po jego śmierci nastąpił podział posiadłości na mniejsze części, w wyniku czego Pawłowice stały się własnością rodziny Mensów, a następnie nieznanego z imienia Luyckena. Jego nazwisko wymieniają już książki adresowe z 1873 roku. Niedługo potem wieś musiała stać się własnością Karla Walthera, który sprzedał posiadłość Heinrichowi von Korn w roku 1886. W tym też roku po raz ostatni nazwisko Walthera figuruje w spisach właścicieli w kontekście Pawłowic.

Dr Heinrich von Korn już wcześniej, bo w 1864 roku, rozpoczął proces ponownego scalania majątków na północny wschód od Wrocławia. Jako pierwszy nabył Zakrzów (Sacrau) z folwarkiem Miłostów (Marienhof) od Roberta Bahra. Następnie w 1871 roku od Wolfganga Moriz-Eichborna odkupił Psie Pole, a w 1886 roku od Karla Walthera Pawłowice. W ten sposób wszedł w posiadanie gospodarstw o łącznej powierzchni ok. 1000 ha.

Korn wyznaczył Pawłowice na główną siedzibę w tak scalonym majątku, w związku z czym w 1891 roku wybudował tu pałac wg projektu Augusta Ortha. Orth był też projektantem kościoła ewangelickiego fundowanego przez Korna w Psim Polu, i zbudowanego równolegle z pałacem pawłowickim w 1892 roku. W tym też roku Korn przekazał prawo użytkowania Pawłowic córce Marii i zięciowi Constantinowi von Schweinichen, emerytowanemu majorowi. Prawdopodobnie po śmierci męża jedyną właścicielką dóbr została ok. 1910 roku Maria von Schweinichen, a ok. dziesięciu lat później Ernst von Schweinichen, emerytowany kapitan, najprawdopodobniej wnuk Heinricha von Korna. Taki stan prawny przetrwał do 1945 roku, co potwierdzają kolejne książki adresowe.

Ze względu na główny temat naszej kwerendy – park przypałacowy, bardzo ważny jest fakt jego przynależności do mieszczańskiej rodziny Kornów. Jej przedstawiciele od

XVIII wieku szczycili się wysokim wykształceniem i wrażliwością na piękno sztuki oraz przyrody. Do dziadka Heinricha von Korna – Johanna Gottlieba należał majątek w Osobowicach pod Wrocławiem, gdzie właściciel prawdopodobnie wg własnego pomysłu stworzył wielkie założenie parkowo-leśne o romantycznej genezie. Także Heinrich von Korn, wykazywał duże zainteresowanie sztuką ogrodową i miał wielki wpływ na kształt parku pałacowego w majątku w Siedlimowicach (Schönfeld) pod Świdnicą. O dużej aktywności właściciela Pawłowic, w dziedzinie ogrodnictwa może świadczyć jego udział w pracach Miejskiego Zarządu Promenad i Parkó we Wrocławiu (Promenaden-Verwaltung) oraz uczestnictwo w honorowym Komitecie organizacyjnym Śląskiej Wystawy Ogrodniczej w 1878 roku, a jednocześnie przystąpienie do konkursu na wystawach w 1878 i 1893 roku. Można więc bez wątpienia stwierdzić, że park w Pawłowicach również nie był mu obojętny, gdy zdecydował się na budowę pałacu.

Pałac postawiony przez Korna był pierwszym na terenie majątku pawłowickiego. Jeszcze w 1845 roku we wsi wzmiankowano jedynie folwark, nawet bez domu mieszkalnego właściciela (herrschaftliche Haus). Również materiały kartograficzne z lat 70. XIX wieku potwierdzają jedynie istnienie folwarku. W oparciu o wiek niektórych drzew w parku (dębów, buków, lip i cisów) autorzy *Ewidencji założeń ogrodowo-parkowych* datują jego pierwotną kompozycję na 3. ćwierć XIX stulecia. W czasie tym właściciele Pawłowic zmieniali się dość często, trudno więc obecnie ustalić z którym z nich należałoby wiązać powstanie pierwszego parku.

Heinrich von Korn zagospodarował Pawłowice kompleksowo. Autorem projektów pałacu był wg Ewy Pękalskiej architekt wrocławski August Orth. Natomiast projektantem i realizatorem parku w jego wersji z ok. 1891 roku wydaje się być artysta-ogrodnik Carl Schmidt, który opiekował się parkiem już w 1890 roku, a od 1894 pełnił funkcję ogrodnika pałacowego (Schloßgärtner). Tak jak miało to miejsce w Siedlimowicach, nie jest wykluczony także w Pawłowicach, bezpośredni udział lub znaczny wpływ właściciela majątku na kształt założenia parkowego.

Nie udało się zgromadzić zbyt wielu informacji na temat Carla Schmidta, poza faktem, że opiekował się parkiem pawłowickim do ok. 1910 roku i był członkiem Śląskiego Towarzystwa Ogrodników (Central-Gärtner-Verein für Schlesien). Jego stanowisko Kunstgärtnera świadczy o wysokim wykształceniu zawodowym, które musiało być udokumentowane zdaniem odpowiednich egzaminów.

PRZYPALACOWY PARK W PAWŁOWICACH

Park utworzono w swobodnym stylu krajobrazowym, zajmował teren na północ od dawnych zabudowań wiejskich, pomiędzy ul. Pawłowicką na zachodzie, ul. Widawską na północnym wschodzie, drogą polną na południowym wschodzie oraz gospodarstwami wiejskimi na południu. W północnym narożniku tak wytyczonego prostokątnego obszaru, o powierzchni ok. 8 ha, znajdowały się zabudowania folwarczne skupione wokół podwórza gospodarczego. Czysto użytkowy charakter miały też dwa stawy znajdujące się u biegu obecnej ul. Pawłowickiej i ul. Widawskiej. Pałac został usytuowany w pewnym oddaleniu od majdanu, w południowo-zachodniej części parku. Brama i główny wjazd, zakończony podjazdem przed frontową elewacją rezydencji, znajdowały się od strony obecnej ul. Pawłowickiej. Część zachodnia parku przed fasadą pałacu była znacznie węższa, a właściwe założenie parkowe mieściło się za pałacem, w części wschodniej. Dzięki zachowanym dwóm fotografiom z początku XX wieku wiemy, że z obu stron pałac był otoczony szerokimi polanami, umożliwiającymi podziwianie malowniczej bryły ze szczytami, wieżą, portykiem i dobudowanym skrzydłem południowym. Nieliczne singieltony i skupiska krzewów przy elewacjach wzmacniały wrażenie różnorodności form i barw. W sposób charakterystyczny dla sztuki ogrodowej z końca XIX stulecia obie elewacje zostały zaakcentowane kwietnikami i roślinami egzotycznymi w donicach. Szczególnie rozbudowany parter kwiatowy zrealizowano przed elewacją ogrodową, a właściwie poprzedzającym ją szerokim tarasem ziemnym. Kwietnik miał półkolisty kształt i był nieznacznie podwyższony w części centralnej. Takie usytuowanie pałacu w pewnym oddaleniu od zabudowy folwarcznej, świadczyć może o reprezentacyjnym charakterze rezydencji, zbudowanej z myślą o przyjmowaniu gości, a jednocześnie o chęci izolacji właścicieli i mieszkańców od zgiełku gospodarstwa.

Główna część parku znajdowała się na wschód od pałacu. Jego kompozycja została oparta na kilku podstawowych elementach: pałacu w części zachodniej, stawu z wysepką w części wschodniej oraz bardzo ograniczonym systemie ścieżek, z których główna biegła po skosie od elewacji ogrodowej rezydencji w kierunku północno-wschodniego narożnika parku. Tutaj znajdowała się druga, parkowa brama majątku. Właśnie poprzez północno-wschodni narożnik park sąsiadował z lasami ciągnącymi się w kierunku północnym. Obecnie jest to

częściowo Las Zakrzowski. Takie wytyczenie osi spacerowej poza park może wskazywać na przyzwyczajenia właścicieli.

Ważnym elementem krajobrazowej kompozycji było zróżnicowanie powierzchni terenu, który opadał w kierunku wschodnim, a w najniższym jego miejscu znajdował się staw o nieregularnym obrysie z niewielką wyspą i cyplem od południa. Staw ten był połączony ciekim wodnym, wzdłuż północno-wschodniej granicy parku, z dwoma mniejszymi stawami o charakterze użytkowym. Wokół parkowego stawu wytyczono ścieżkę, która dawała możliwość spaceru w odosobnieniu i podziwiania z oddali bryły pałacu. Główna polana poprzedzająca elewację ogrodową dodawała założeniu przestrzeni i stanowiła otoczenie dla rosnących tu lip, kasztanowców, cisów, buków i dębów.

Przypałacowy park w Pawłowicach wydaje się być typowym założeniem utrzymanym w stylu krajobrazowym, bez wyodrębniających się elementów regularnych. Jedynymi zachowanymi obiektami architektonicznymi, które mogłyby świadczyć o pierwotnym istnieniu rozbudowanego programu parku, jest mostek przy stawie i pawilon ogrodowy w formie świątyni antycznej.

HISTORIA OSIEDLA MIESZKANIOWEGO W PAWŁOWICACH

Urbanistyczne założenie o przeznaczeniu mieszkalnym, utworzone w Pawłowicach na przełomie lat 20. i 30. naszego wieku, zalicza się do typu „miasta-ogrodu”. Po pierwszej fali tworzenia takich osiedli w najbliższej okolicy Wrocławia na początku XX wieku (Karłowice, Biskupin, Brochów), dopiero w latach 20. ponownie powrócono do tej samej koncepcji. Wówczas powstały Popowice, Sępolno, Grabiszyn i Tarnogaj. Wszystkie znajdowały się w granicach administracyjnych miasta, choć na jego obrzeżach.

Naczelną ideą tak powstających osiedli było założenie spółki budowlanej, która kupowała grunt, przygotowywała projekt urbanistyczny całości oraz szczegółowe projekty architektoniczne domów mieszkalnych, kościołów, szkół i wszystkich towarzyszących obiektów. Zgodnie z nazwą „miasto-ogród” duży nacisk kładziono na element zieleni, zarówno parków i skwerów publicznych, ciągów komunikacji pieszej i kołowej w formie alej, jak i ogrodowe kompozycje poszczególnych posesji prywatnych. Po wybudowaniu osiedla, domy lub poszczególne mieszkania w zabudowie wielorodzinnej były sprzedawane lub dzierżawione.

W 1926 roku powstała spółka budowlana Siedlungsgesellschaft Gartenstadt Pawelwitz G.m.b.H., która zakupiła na terenie wsi Pawłowice teren o powierzchni ok. 200 mórg od właścicieli znajdującego się tam wolnego majątku. Częściowo obszar ten objął tereny dawnej cegielni, po której pozostała glinianka, w południowo-zachodniej części przyszłego osiedla. Projektantem koncepcji urbanistycznej oraz poszczególnych domów był wrocławski architekt Wilhelm Friedrich Reinsch, członek Niemieckiego Związku Architektów (BDA), co bardzo często traktowano jako rękojmię wysokiego poziomu przygotowanej pracy.

Planowano wybudować ok. 800 domów jedno-, dwu- i wielorodzinnych wolnostojących lub w zabudowie szeregowej. Wielkość parcel budowlanych, a co za tym idzie w przyszłości też rozmiary ogrodów, wahała się od 400 do 2500 mkw. Niezależnie od wielkości domów, formalnie wyodrębnić można było dwa typy architektury. Z jednej strony domy typu Landhaus, łączące funkcje willi z kameralnym charakterem wiejskiej chałupy, z drugiej zaś modernistyczne, kubiczne rozwiązania typowe już dla okresu międzywojennego.

Naczelną ideą „miast-ogrodów” była chęć połączenia wszystkich zalet dużego miasta z jednoczesnym wykluczeniem jego wad. Osiedle zapewniało więc niezależny system wodny, kanalizacyjny, instalacje gazową i elektryczną. W pełni zaspakajało potrzeby związane z

edukacją w zakresie podstawowym, kultem religijnym, z uwzględnieniem ludności katolickiej i protestanckiej oraz kulturalnych. Jednocześnie zapewniało niezbędne usługi i system handlowy. Wszystkie te zalety cywilizacji łączono z atrakcyjnym usytuowaniem w miejscu oddalonym od zgiełku i brudu wielkiego miasta.

W przypadku Pawłowic podkreślano niewielką odległość od Wrocławia, ok. 8 km, dogodne połączenie kolejowe i planowane połączenie autobusowe. Za szczególnie cenne uznano bliskość dębowych i bukowych lasów pierwotnego majątku w Pawłowicach oraz położonego na północy Szczodrego. Bezpośrednie otoczenie osiedla miał stanowić pas łąk i pól.

ZIELEŃ W KOMPOZYCJI URBANISTYCZNEJ OSIEDLA MIESZKANIOWEGO W PAWŁOWICACH

Zgodnie z główną zasadą koncepcji „miast-ogrodów” nowo tworzone osiedle miało być przepełnione zielenią, zarówno publiczną w formie skwerów, parku oraz alej, jak i prywatnych ogrodów otaczających domy. O lokalizacji największego skupiska zieleni w obrębie Pawłowic zdecydował fakt istnienia, na zakupionym przez spółkę budowlaną gruncie, dawnych wyrobisk gliny przy istniejącej tu wcześniej cegielni. Jest to obecny Staw Pawłowicki, znajdujący się w południowo-zachodniej części osiedla. Wokół niego od północy, zachodu i południa zaprojektowano park służący różnym formom wypoczynku i rekreacji. Oprócz stawu pozostałymi zastanymi elementami, które miały bezpośredni wpływ na kompozycję przyszłego osiedla, był przebieg linii kolejowej i lokalizacja dworca w północnej części terenu, a także tradycyjne drogi łączące wieś Pawłowice z Biskupicami Widawskimi (jest to obecna ul. Starodębowa), z Kłokoczycami (obecna ul. Pawłowicka) i z Zakrzowem (obecna ul. Azaliowa). Wszystkie trzy w czasie tworzenia osiedla określano mianem starych alej obsadzonych cennymi drzewami. Ważnym skupiskiem starej roślinności był też zbliżony do wycinka koła obszar na południe od stacji kolejowej, widoczny na XIX-wiecznych mapach topograficznych, a wkomponowany w osiedle jako plac rynkowy - skwer pod nazwą Marktplatz.

Tym kilku przeznaczonym do zachowania i wykorzystania elementom projektant podporządkował całą koncepcję osiedla. Teren został podzielony ulicami na 26 bloków zabudowy, o zróżnicowanej formie i wielkości, zarówno domów jak i parcel. Oprócz regularnych, prawie szachownicowych podziałów wprowadzano tak bardzo popularne wówczas ulice wytyczone na liniach falistych. Taka kompozycja miała zapobiec ewentualnej monotonii. Jako nadrzędne zachowano historyczne dukty, które w większości zbiegały się w centralnej części założenia. W sposób nieregularny właśnie w centrum rozmieszczono przy rynku ratusz i pocztę, oba kościoły przy obecnej ul. Starodębowej: ewangelicki po jej północnej i katolicki po południowej stronie. W ten sposób ul. Starodębowa (Eichenallee) tworzyła główną oś kompozycyjną, łącząc dworzec kolejowy na północnym wschodzie, z rynkiem u zbiegu z ul. Malwową, kolejno dwoma kościołami i stadionem sportowym na południowym zachodzie.

Osiami o drugorzędnym znaczeniu były równoległe do siebie dwie ulice odchodzące od głównej osi: ul. Malwowa (Lindenallee) i ul. Przedwiośnie (Kastanienallee). Pierwsza z nich biegła wzdłuż skweru przed kościołem ewangelickim a następnie wzdłuż rynku i dalej do ul. Azaliowej. Przy ul. Malwowej znajdowała się właśnie siedziba poczty i dwie szkoły: katolicka i ewangelicka. Druga oś to ulica zaczynająca się na północnym zachodzie przy cmentarzu, biegnąca wzdłuż placu z kościołem katolickim, następnie wzdłuż restauracji i kończąca się przy niewielkim trójkątnym skwerze u zbiegu z ul. Azaliową.

Trzy z bloków zabudowy pomiędzy ul. Malwową a ul. Przedwiośnie, w centralnej części osiedla, miały skupić oprócz wymienionego już kościoła katolickiego, szkół obu wyznań i restauracji także budynek straży pożarnej, hydrofornię i zespół kortów tenisowych.

Mówiąc o głównych ulicach osiedlowych należy podkreślić fakt, że były one tworzone i obsadzone drzewami z zachowaniem podziału na gatunki. Był to pomysł już wielokrotnie we Wrocławiu stosowany, najwcześniej w koloni willowej Borek. Ul. Starodębowa była aleją dębów, ul. Malwowa aleją lip, ul. Przedwiośnie aleją kasztanowców. Większe skupiska zieleni znajdowały się przy wszystkich wolnostojących gmachach użyteczności publicznej oraz wokół terenów sportowych: kortów tenisowych, stadionu i utworzonego prostokątnego basenu pomiędzy kortami a ul. Przedwiośnie. Wyróżniającym elementem kompozycji osiedla była właśnie duża powierzchnia akwenów wodnych. Oprócz największego Stawu Pawłowickiego i mniejszego przy kortach, istniał wąski ciek wodny łączący oba akweny wzdłuż obecnej ul. Mieczkowej oraz równoległy do niego krótszy rów wzdłuż obecnej ul. Szarotkowej. Ten ostatni miał stanowić część składową pięciu prywatnych parcel, na których komunikacja miała być zachowana dzięki mostkom. Oba cieki wodne wraz z towarzyszącą im roślinnością tworzyły naturalne osie komunikacyjne z centrum osiedla do parku.

Największe skupisko komponowanej roślinności znajdowało się w południowo-zachodniej części osiedla wokół Stawu Pawłowickiego. Obrys stawu został w północnej części bardzo zróżnicowany, tak by powstały naturalne cyple i zatoczki. W centralnej części stawu utworzono prawie prostokątną wyspę ze skupiskami roślinności. Po północnej stronie stawu park miał charakter swobodny, krajobrazowy i pełnił funkcje spacerowe. Oprócz elementu wodnego, wykorzystano zróżnicowanie terenu tworząc uskokowo załamaną skarpe. Całość tej części parku obiegały swobodnie wytyczone ścieżki, umożliwiające odwiedzenie wszystkich zakątków. Malowniczym elementem był mostek na północnej odnodze stawu, dodatkowo umożliwiający komunikację. Roślinność była tu zakomponowana nieregularnie w kępach, które dodatkowo oddzielały wnętrze parku od ul. Sasankowej.

Inne funkcje spełniała południowa część parku po przeciwnej stronie stawu. Znajdowała się tu piaskowa plaża i kąpielisko, wyposażone w tory pływackie i wieżę do skoków. Obok znajdowała się też łaźnia publiczna. Południowa część parku została otoczona zwartym szpalerem roślinności, która odgradzała kąpielisko od ul. Jeziorowej. Na wschód od kąpieliska planowano biologiczną oczyszczalnię ścieków.

Inaczej wykorzystano wschodni brzeg stawu, stanowił on naturalne granice szeregu parcel bloku 5-ego osiedla z wolnostojącą zabudową typu Landhaus. Były to jedne z większych działek budowlanych, z najbardziej reprezentacyjnymi domami, szczególnie uprzywilejowanymi sąsiedztwem stawu i parku.

Również terenem komponowanej zieleni był cmentarz przy zachodniej granicy osiedla, odgradzony od najbliższej zabudowy mieszkalnej pięcioma rzędami drzew.

Wg materiałów reklamowych z 1931 roku osiedle było już wówczas wytyczone w swym układzie urbanistycznym w całości, ponadto zbudowano ok. 80 domów, kościół katolicki oraz sklepy, punkty usługowe i restaurację Browaru Zakrzowskiego.

Omawiając Pawłowice podkreślano też atrakcyjność znajdującego się tu parku dla mieszkańców Wrocławia, którzy latem cierpieli na brak kąpielisk.

SPIS MATERIAŁÓW IKONOGRAFICZNYCH ORAZ PLANÓW.

SKRÓTY:

ABMW	Archiwum Budowlane Miasta Wrocławia
APWr AMWr	Archiwum Państwowe we Wrocławiu, Akta Miasta Wrocławia
APWr Kart WR	Archiwum Państwowe we Wrocławiu, Kartografia Miasta Wrocławia
OZG BU	Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu Oddział Zbiorów Graficznych
OZK BUW	Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu Oddział Zbiorów Kartograficznych
Muz. Hist.	Muzeum Historyczne we Wrocławiu, Dział Dziejów Wrocławia
IKUW	Instytut Kartografii Uniwersytetu Wrocławskiego
b.a.	Brak autora planu, lub podpis nieodczytany.
b.r.	Brak daty na planie.
b.s.	Brak podanej skali na planie.
Brak. Sygn.	Brak sygnatury planu.

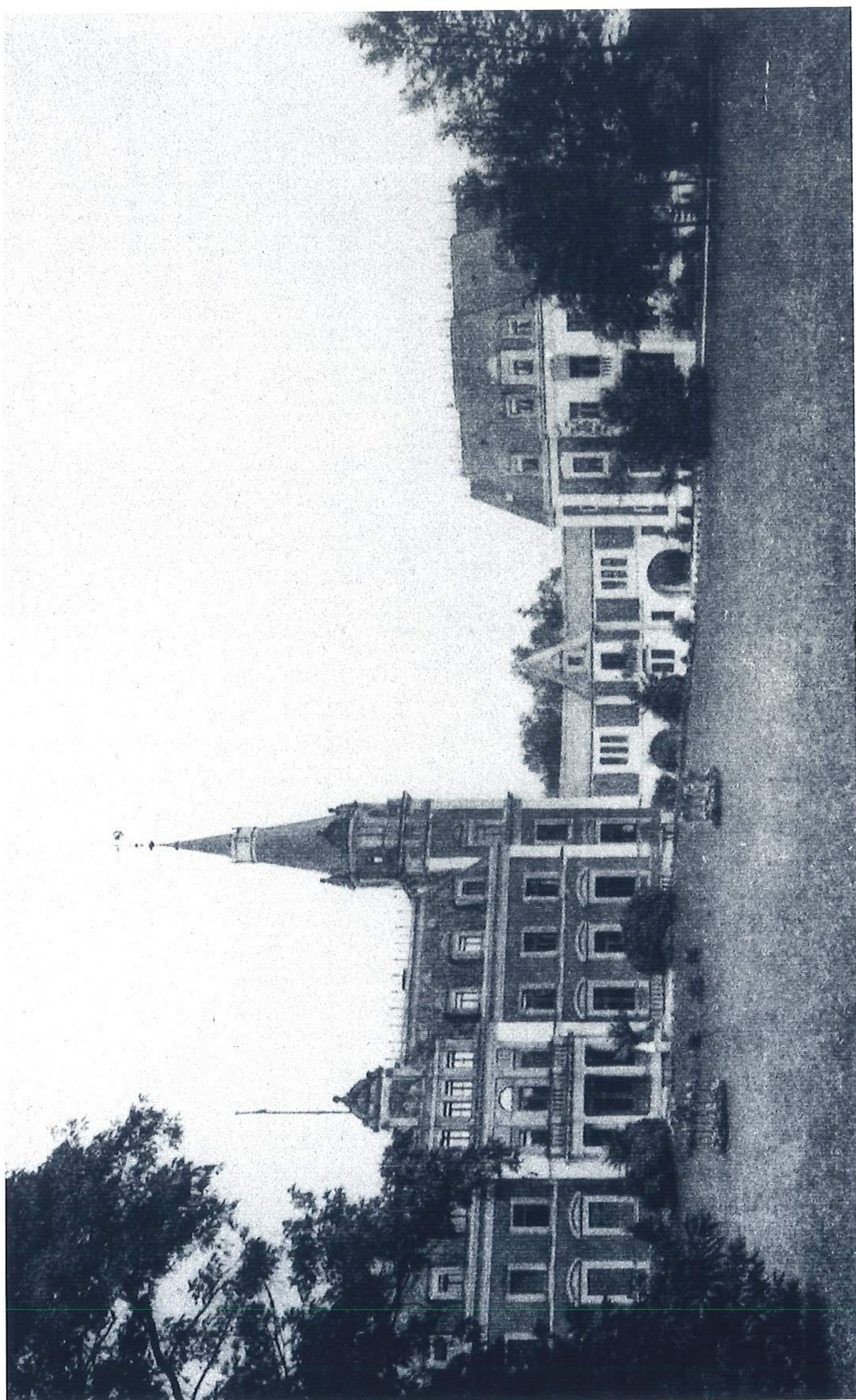
IKONOGRAFIA:

1. Pałac w Pawłowicach, widok elewacji frontowej.
R. Weber *Schlesische Schlösser*, Dresden 1909, Bd 3, s. 64;
2. Pałac w Pawłowicach, widok od ogrodu.
R. Weber *Schlesische Schlösser*, Dresden 1909, Bd 3, s. 22;
3. Familien-Strandbad am See (1928). Południowa część parku w osiedlu mieszkaniowym, kąpielisko nad jeziorem z plażą i łaźnią publiczną.
Repr. rys. w: *Gartenstadt Pawelwitz Siedlungs-Gesellschaft m.b.H.* Breslau (b.d.), s.4;
4. Zweifamilien-Doppelhaus. Dwurodzinny dom mieszkalny, widok od ulicy.
Repr. rys. w: *Gartenstadt Pawelwitz Siedlungs-Gesellschaft m.b.H.* Breslau (b.d.), s. 6;
5. Einfamilienhaus (auch als Doppelhaus). Jednorodzinny dom mieszkalny, typu Landhaus, w ogrodzie, widok od ulicy.
Repr. rys. w: *Gartenstadt Pawelwitz Siedlungs-Gesellschaft m.b.H.* Breslau (b.d.), s. 10;
6. Einfamilienhaus (auch als Doppelhaus) moderne kubische Bauart. Jednorodzinny dom mieszkalny, modernistyczny, widok od ogrodu.
Repr. rys. w: *Gartenstadt Pawelwitz Siedlungs-Gesellschaft m.b.H.* Breslau (b.d.), s. 11;
7. Zweifamilien-Doppelhaus. Dom wielorodzinny, widok od ulicy.
Repr. rys. w: *Gartenstadt Pawelwitz Siedlungs-Gesellschaft m.b.H.* Breslau (b.d.), s. 12;
8. Einfamilienhaus. Modernistyczny dom jednorodzinny.
Repr. rys. w: *Gartenstadt Pawelwitz Siedlungs-Gesellschaft m.b.H.* Breslau (b.d.), s. 13;
9. Staw Pawłowicki, widok na wschodni brzeg i prywatne parcele budowlane.
Repr. fot. w: *Gartenstadt Pawelwitz Siedlungs-Gesellschaft m.b.H.* Breslau (b.d.), s. 15;
10. Wielorodzinny dom mieszkalny, widok od ulicy.
Repr. fot. w: *Gartenstadt Pawelwitz Siedlungs-Gesellschaft m.b.H.* Breslau (b.d.), s. 15;
11. Staw Pawłowicki, widok na park po północnej stronie stawu.
Repr. fot. w: *Gartenstadt Pawelwitz Siedlungs-Gesellschaft m.b.H.* Breslau (b.d.), s. 15;
12. Budynek restauracji gospody Browaru Zakrzowskiego, widok od ulicy.
Repr. fot. w: „Ostdeutsche Bau-Zeitung – Breslau” 1931, Nr 39, s. 291;
13. Dom mieszkalny, widok od ulicy.
Repr. fot. w: „Ostdeutsche Bau-Zeitung – Breslau” 1931, Nr 39, s. 291;
14. Jednorodzinny dom mieszkalny, widok od ulicy.
Repr. fot. w: „Ostdeutsche Bau-Zeitung – Breslau” 1931, Nr 39, s. 292;
15. Jednorodzinny dom mieszkalny, widok od ulicy.
Repr. fot. w: „Ostdeutsche Bau-Zeitung – Breslau” 1931, Nr 39, s. 292;

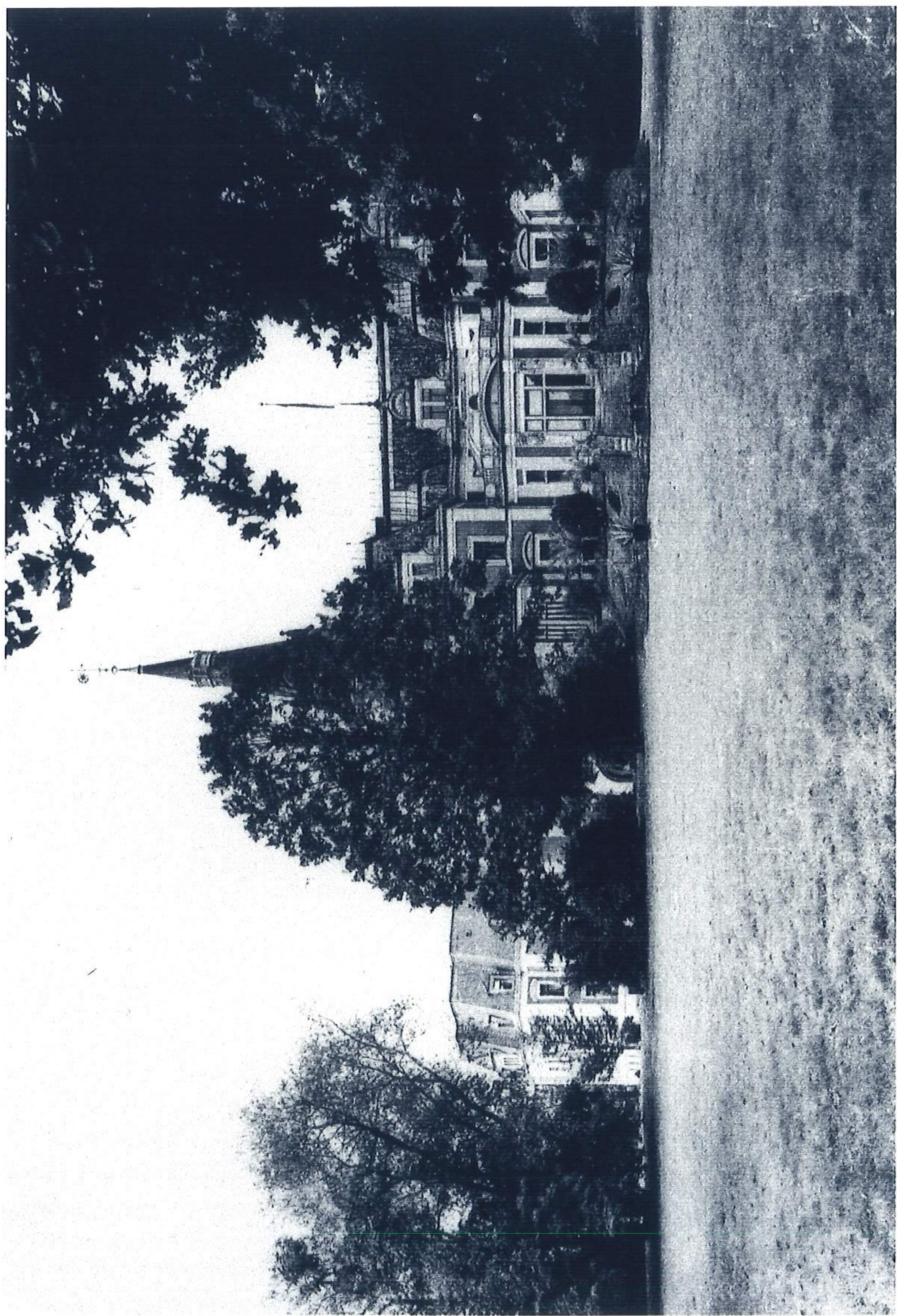
16. Eigenheime in der Gartenstadt Pawelwitz. Widok na rząd domów, od strony pół otaczających osiedle.
Repr. fot. w: *Vom gesunden und angenehmen wohnen*. „Schlesische Zeitung” 1931, Nr 84, s. 7;
17. Gesellschaftshaus der Brauerei Sacrau in Pawelwitz. Widok ogólny restauracji Browaru Zakrzowskiego.
Repr. fot. w: *Vom gesunden und angenehmen wohnen*. „Schlesische Zeitung” 1931, Nr 84, s. 7;
18. Eigenheim in der Gartenstadt Pawelwitz. Szereg domów, widok od ulicy.
Repr. fot. w: *Vom gesunden und angenehmen wohnen*. „Schlesische Zeitung” 1931, Nr 84, s. 10;

PLANY I PROJEKTY ARCHITEKTONICZNE.

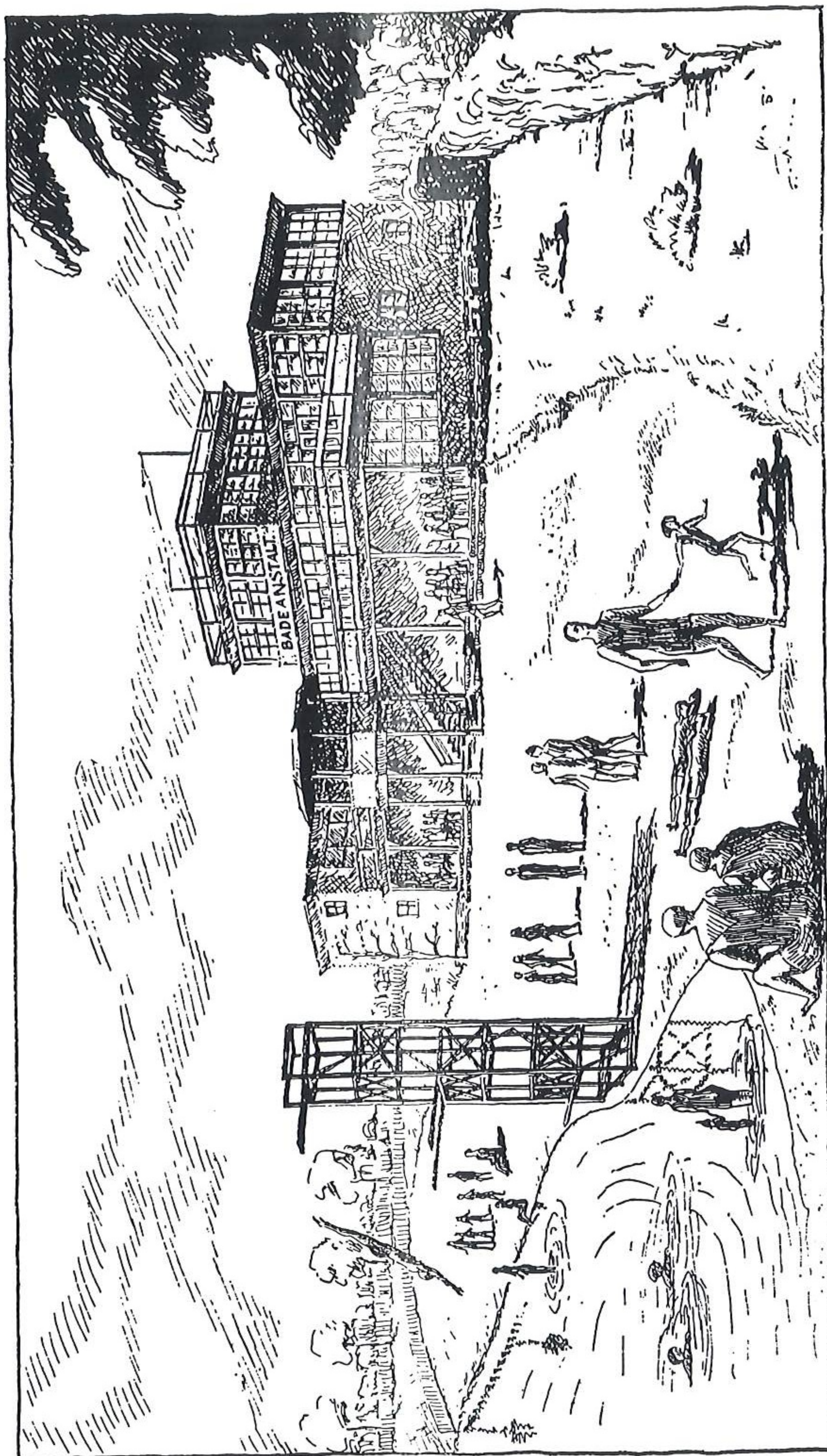
L.p.	Nazwa planu-projektu:	Autor planu	Czas powstania:	Skala:	Miejsce przechowywania Sygnatura
I.	Mapa okolic Wrocławia	A. Hoffmann	1879	b.s.	OZK BUW
II.	Mapa topograficzna	b.a.	1914	1:25000	ABWM, brak sygn.
III.	Mapa topograficzna	b.a.	1926	1:25000	ABWM, brak sygn.
IV.	Mapa topograficzna	b.a.	1927 ok.	1:25000	OZK BUW
V.	Plan miasta ogrodu Pawłowice	W. F. Reinsch	1927	1:1000	<i>Gartenstadt Pawelwitz Siedlungs-Gesellschaft m.b.H. Breslau (b.d.)</i>
VI.	Plan miasta ogrodu Pawłowice	W. F. Reinsch	1931	1:2500	„Ostdeutsche Bau-Zeitung – Breslau” 1931, Nr 39
VII.	Mapa topograficzna	b.a.	1934	1:25000	ABWM, brak sygn.
VIII.	Mapa topograficzna	b.a.	1936	1:25000	OZK BUW
IX.	Mapa topograficzna	b.a.	1942	1:25000	ABWM, brak sygn.

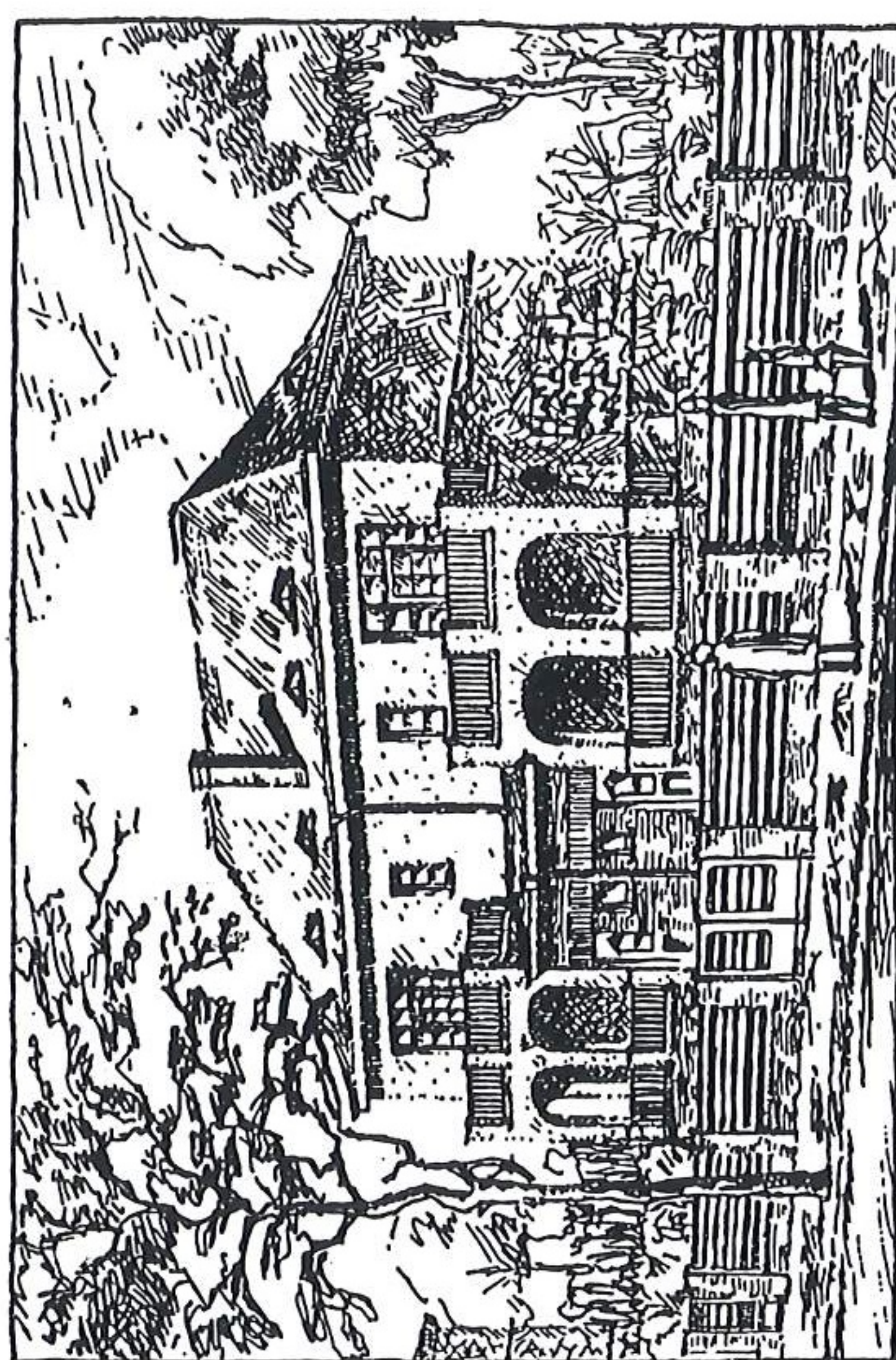
1. Pałac w Pawłowicach, widok elewacji frontowej.
R. Weber *Schlesische Schlösser*, Dresden 1909, Bd 3, s. 64;

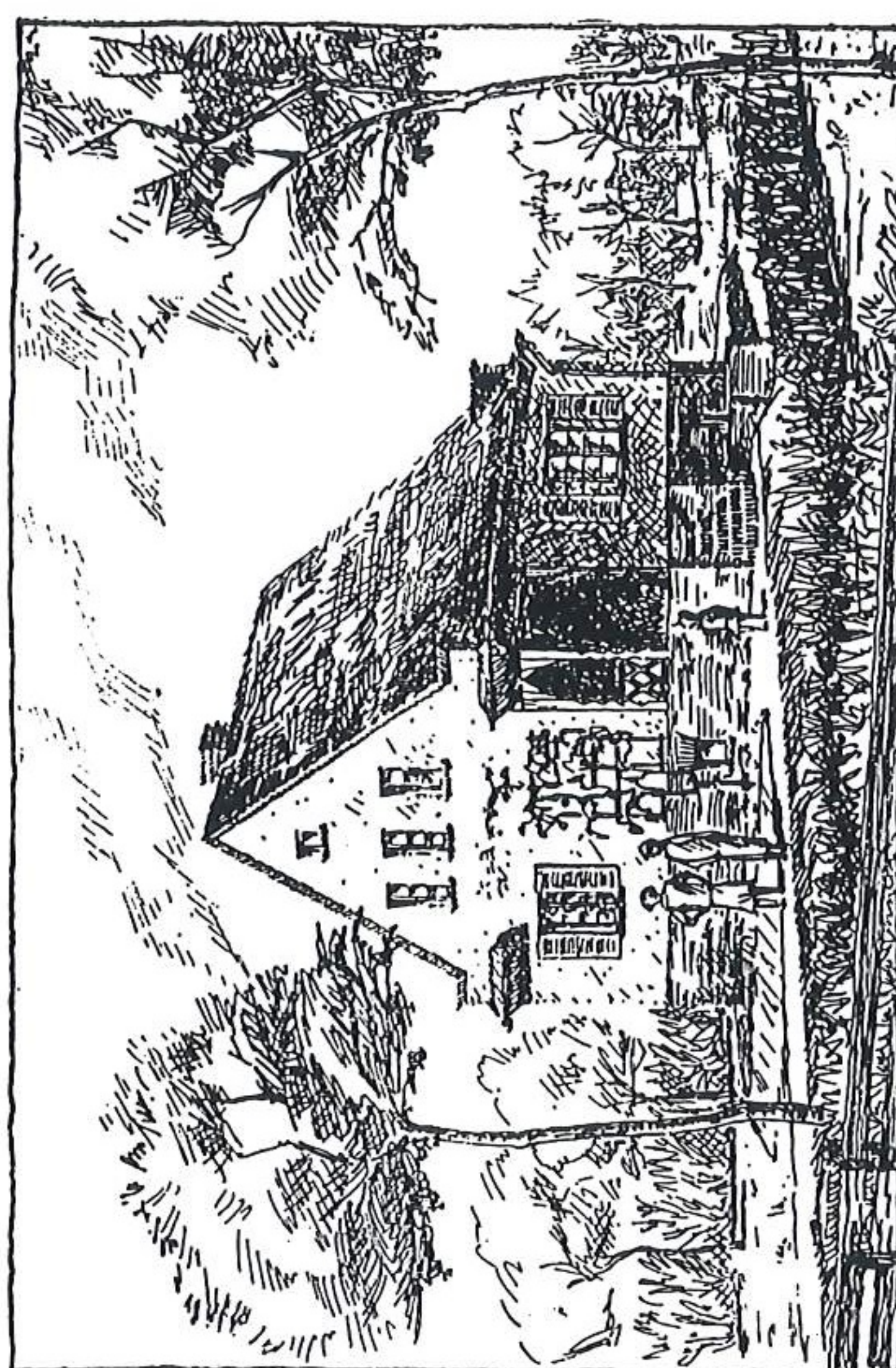
2. Pałac w Pawłowicach, widok od ogrodu.
R. Weber *Schlesische Schlösser*, Dresden 1909, Bd 3, s. 22;

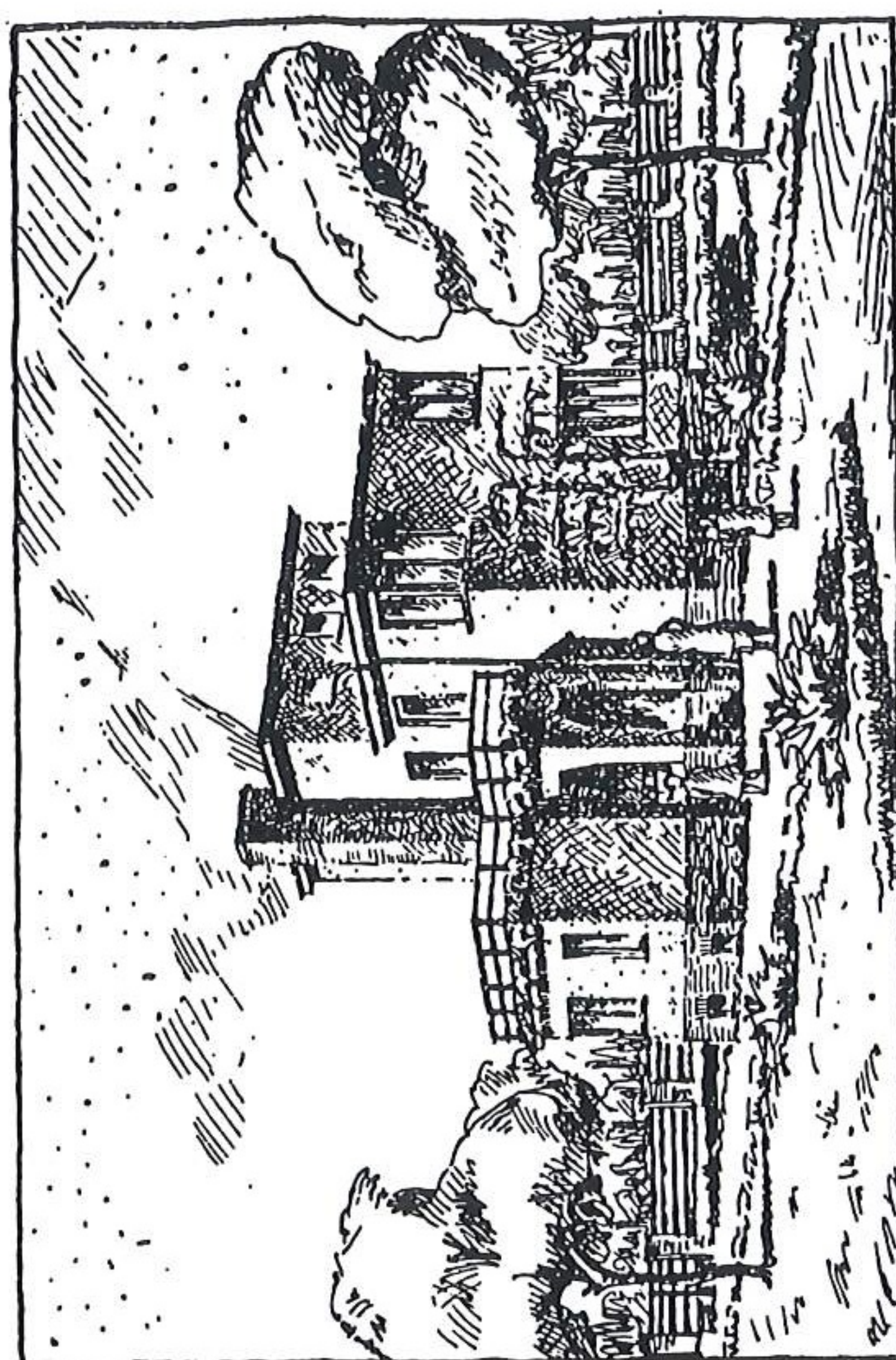
3. Familien-Strandbad am See (1928). Południowa część parku w osiedlu mieszkaniowym, kąpielisko nad jeziorem z plażą i łaźnią publiczną.
 Repr. rys. w: *Gartenstadt Pawelwitz Siedlungs-Gesellschaft m.b.H.* Breslau (b.d.), s.4;

4. Zweifamilien-Doppelhaus. Dwurodzinny dom mieszkalny, widok od ulicy.
Repr. rys. w: *Gartenstadt Pawelwitz Siedlungs-Gesellschaft m.b.H.* Breslau (b.d.), s. 6;

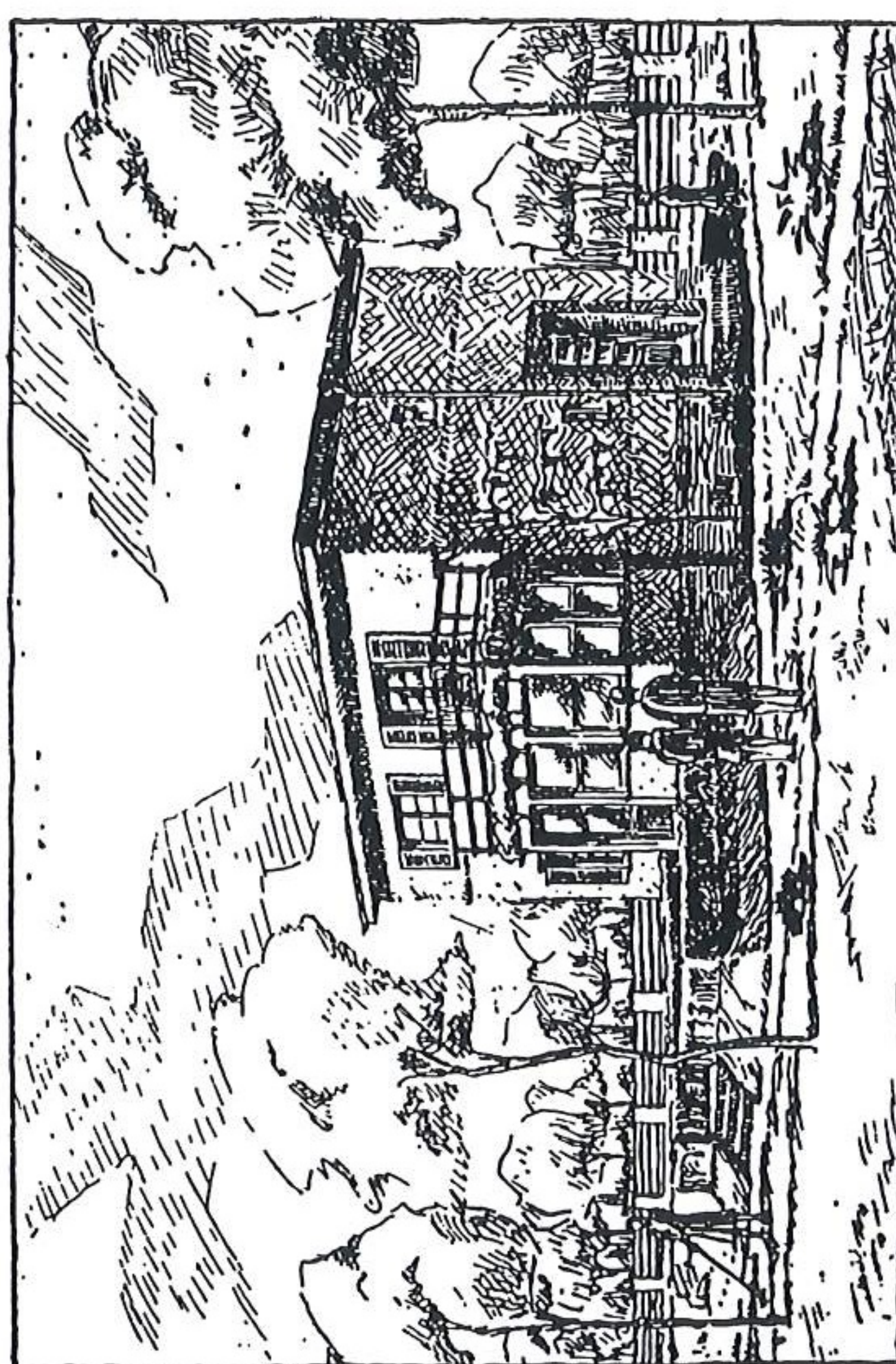
5. Einfamilienhaus (auch als Doppelhaus). Jednorodzinny dom mieszkalny, typu Landhaus, w ogrodzie, widok od ulicy.
Repr. rys. w: *Gartenstadt Pawelwitz Siedlungs-Gesellschaft m.b.H.* Breslau (b.d.), s. 10;

6. Einfamilienhaus (auch aus Doppelhaus) moderne kubische Bauart. Jednorodzinny dom mieszkalny, modernistyczny, widok od ogrodu.
Repr. rys. w: *Gartenstadt Pawelwitz Siedlungs-Gesellschaft m.b.H.* Breslau (b.d.), s. 11;

7. Zweifamilien-Doppelhaus. Dom wielorodzinny, widok od ulicy.
Repr. rys. w: *Gartenstadt Pawelwitz Siedlungs-Gesellschaft m.b.H.* Breslau (b.d.), s. 12;

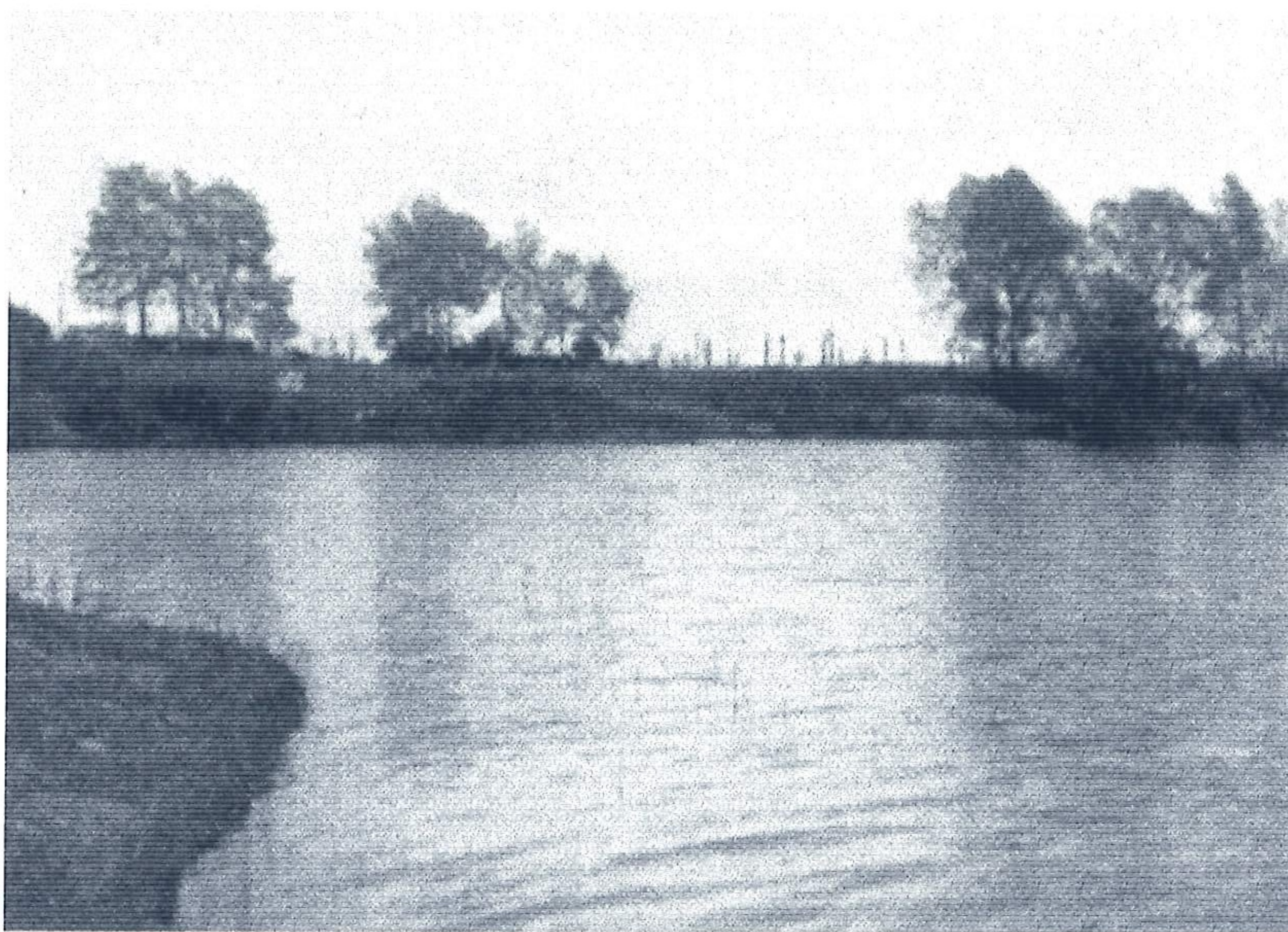
8. Einfamilienhaus. Modernistyczny dom jednorodzinny.
Repr. rys. w: *Gartenstadt Pawelwitz Siedlungs-Gesellschaft m.b.H.* Breslau (b.d.), s. 13;

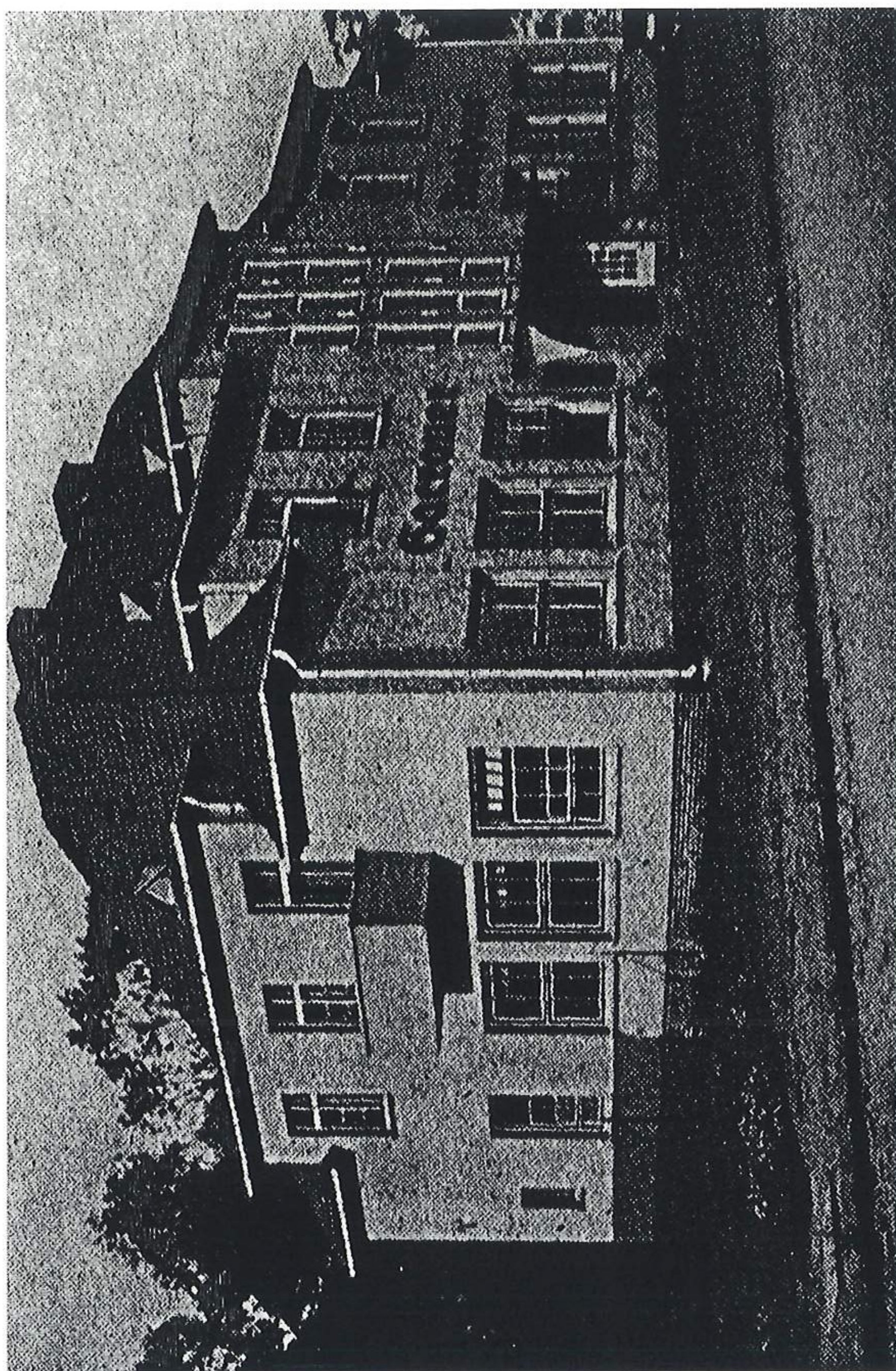
9. Staw Pawłowicki, widok na wschodni brzeg i prywatne parcele budowlane.
Repr. fot. w: *Gartenstadt Pawelwitz Siedlungs-Gesellschaft m.b.H.* Breslau (b.d.), s. 15;

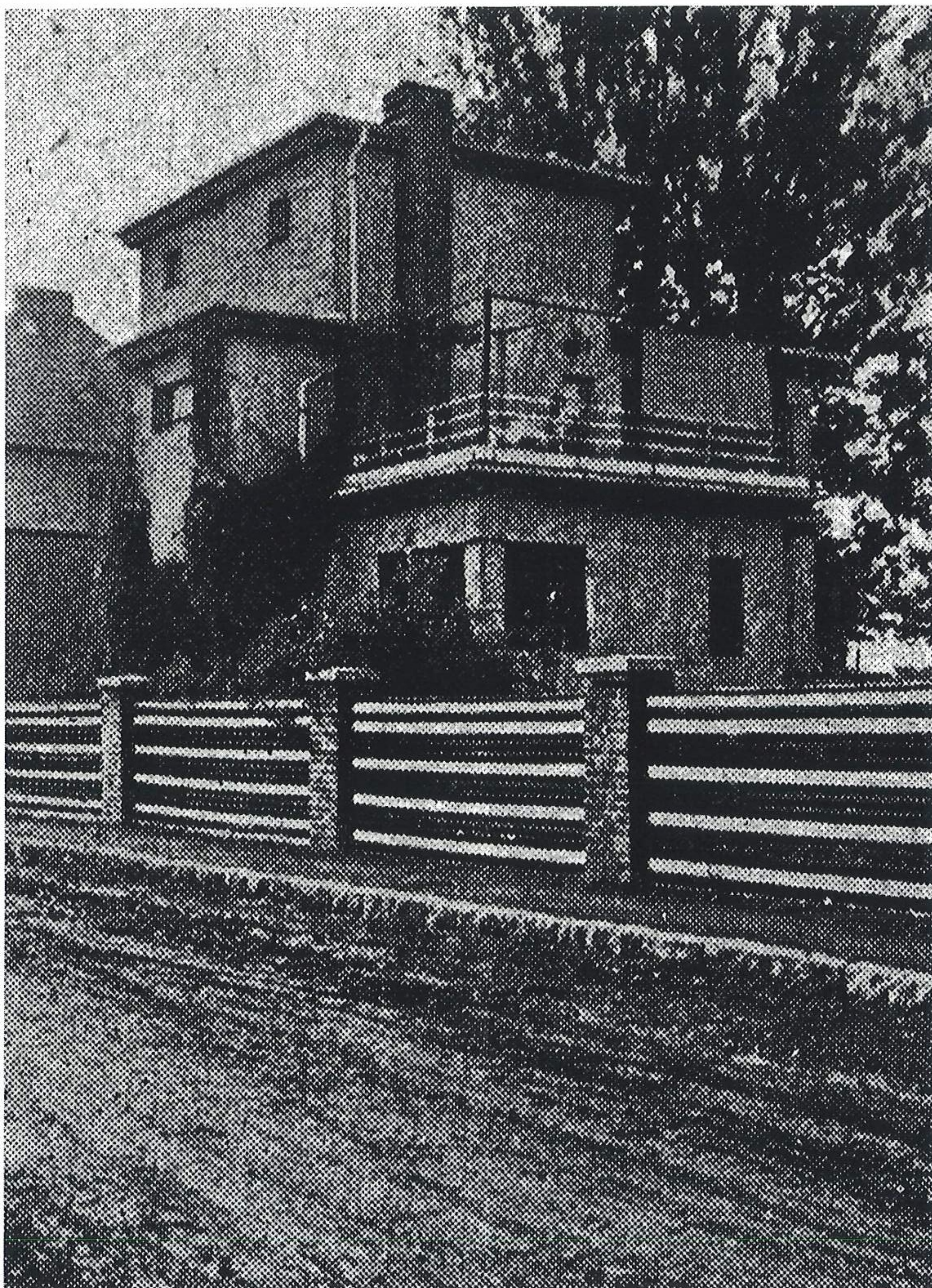
10. Wielorodzinny dom mieszkalny, widok od ulicy.
Repr. fot. w: *Gartenstadt Pawelwitz Siedlungs-Gesellschaft m.b.H.* Breslau (b.d.), s. 15;

11. Staw Pawłowicki, widok na park po północnej stronie stawu.
Repr. fot. w: *Gartenstadt Pawelwitz Siedlungs-Gesellschaft m.b.H.* Breslau (b.d.), s. 15;

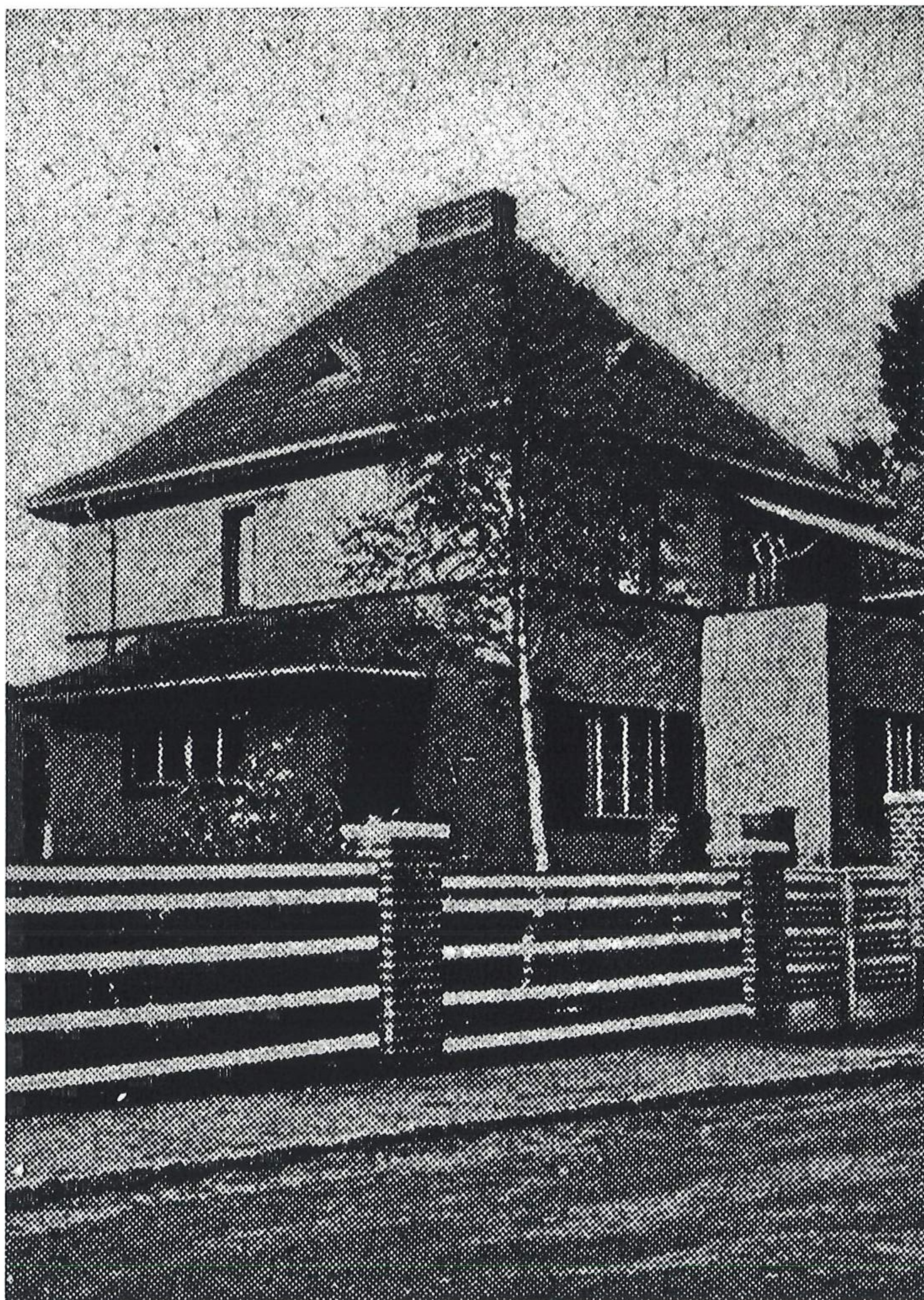

12. Budynek restauracji gospody Browaru Zakrzowskiego, widok od ulicy.
Repr. fot. w: „Ostdeutsche Bau-Zeitung – Breslau” 1931, Nr 39, s. 291;

13. Dom mieszkalny, widok od ulicy.

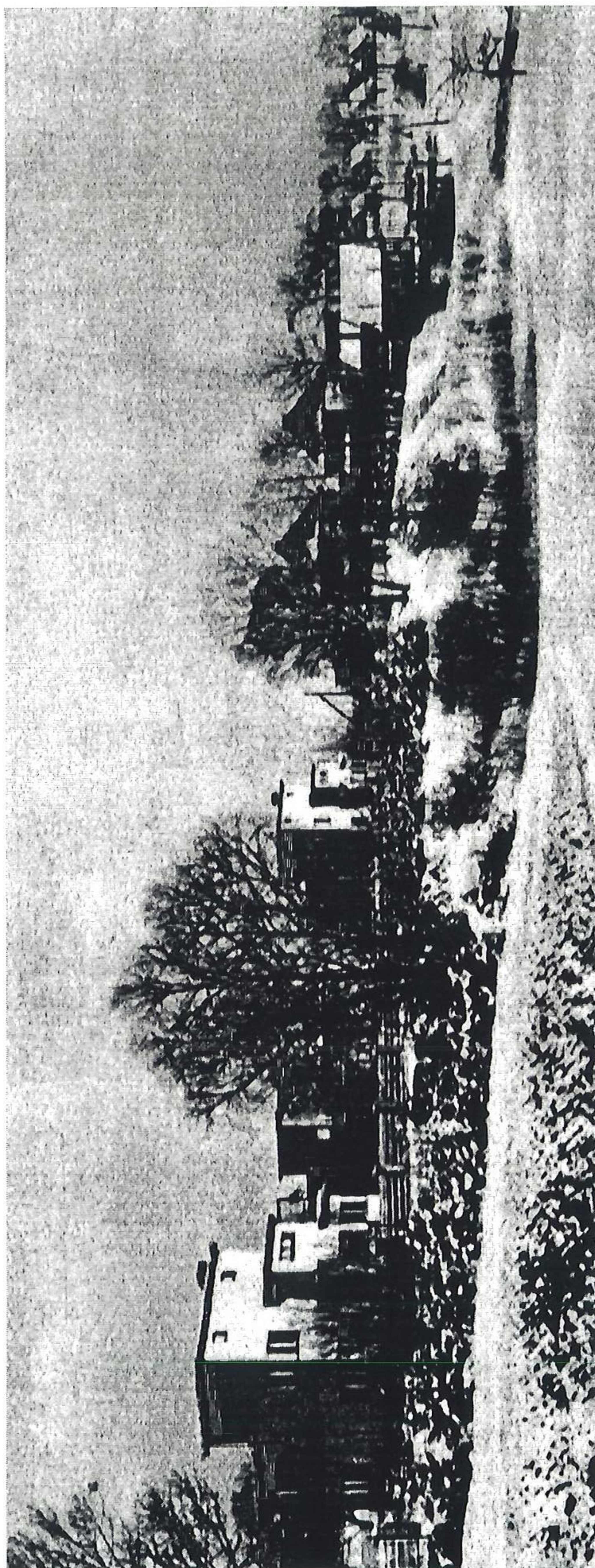
Repr. fot. w: „Ostdeutsche Bau-Zeitung – Breslau” 1931, Nr 39, s. 291;

14. Jednorodzinny dom mieszkalny, widok od ulicy.
Repr. fot. w: „Ostdeutsche Bau-Zeitung – Breslau” 1931, Nr 39, s. 292;

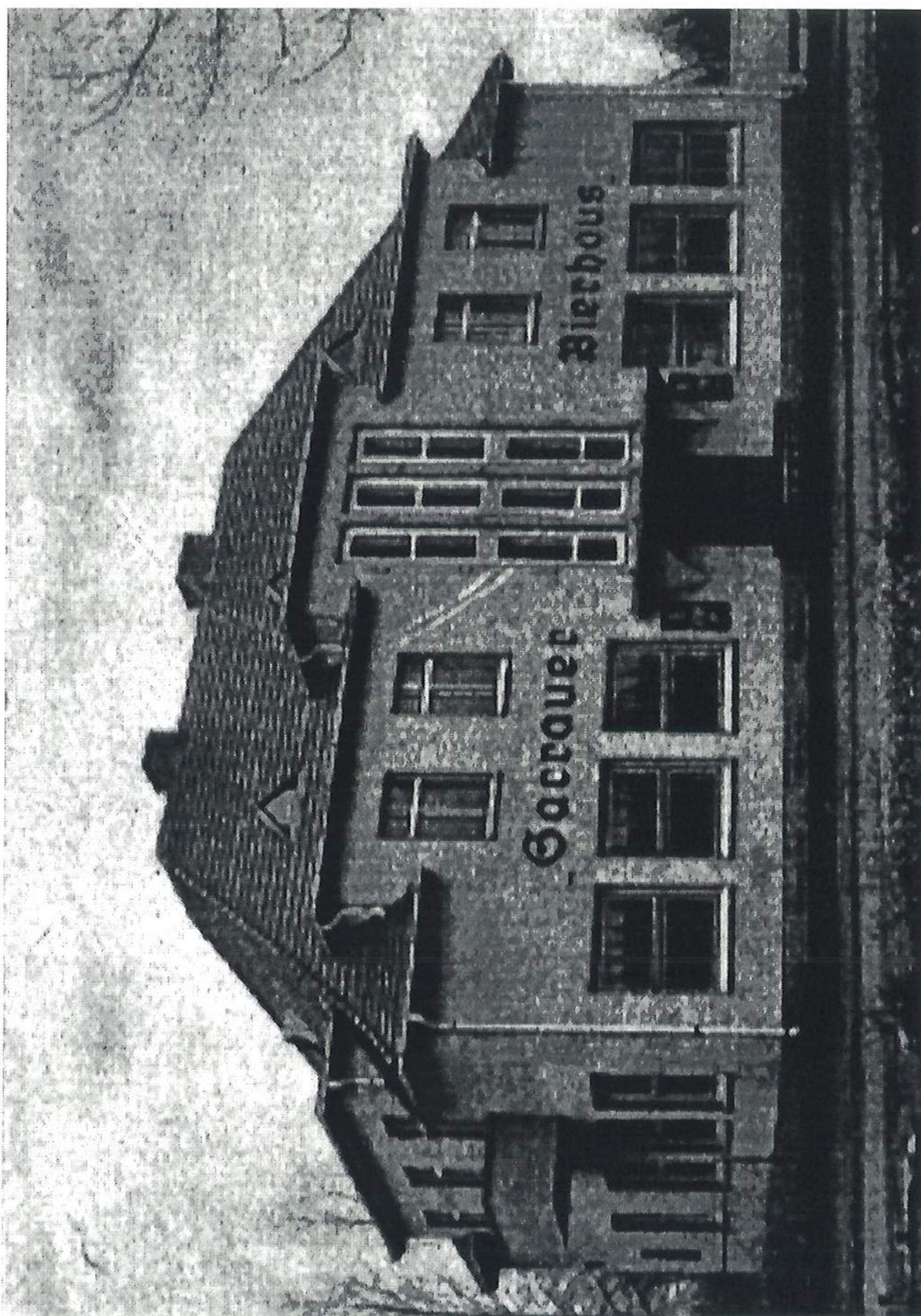

15. Jednorodzinny dom mieszkalny, widok od ulicy.
Repr. fot. w: „Ostdeutsche Bau-Zeitung – Breslau” 1931, Nr 39, s. 292;

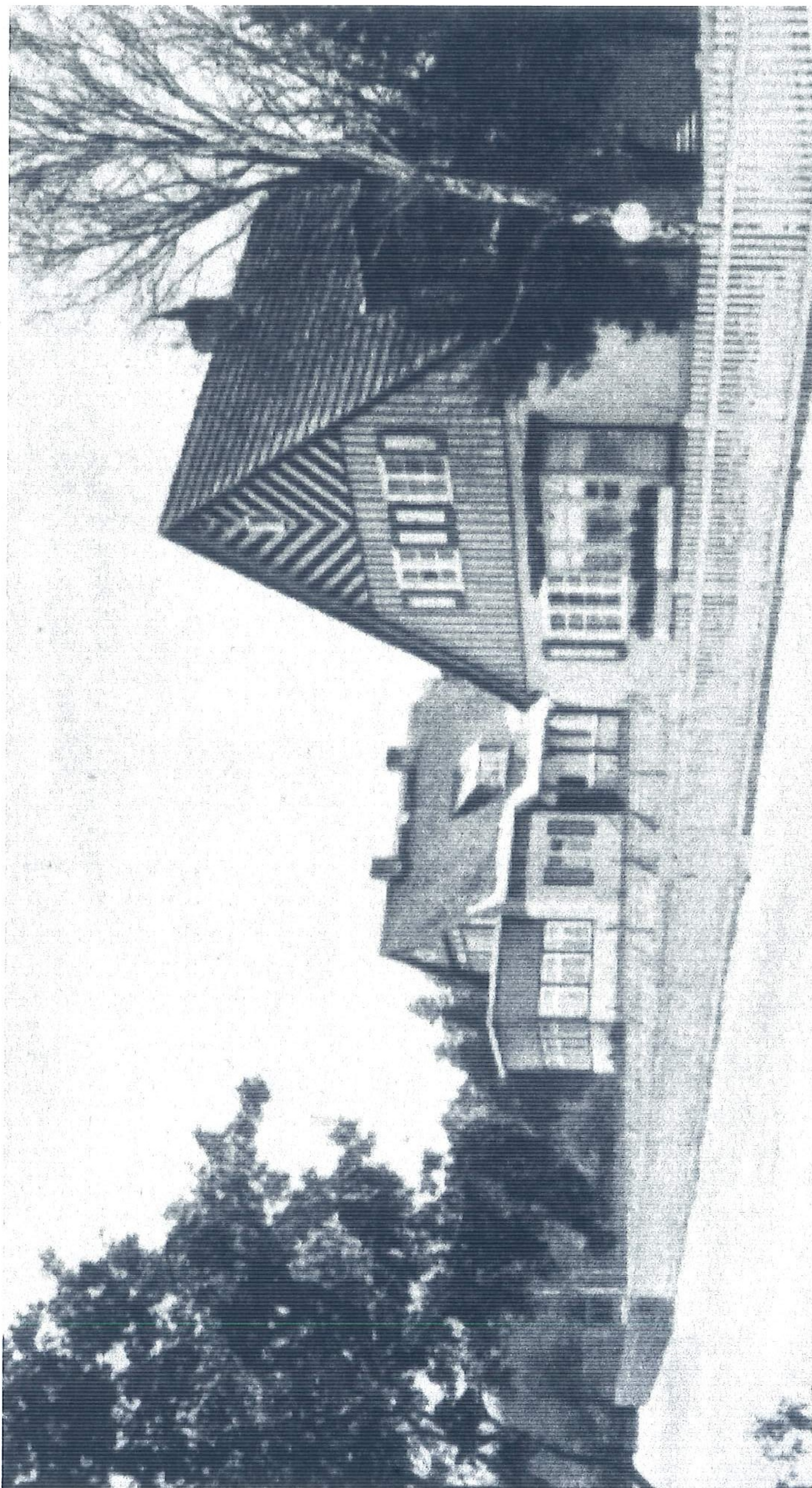
16. Eigenheime in der Gartenstadt Pawelwitz. Widok na rząd domów, od strony pół otaczających osiedle.

Repr. fot. w: *Vom gesunden und angenehmen wohnen*. „Schlesische Zeitung” 1931, Nr 84, s. 7;

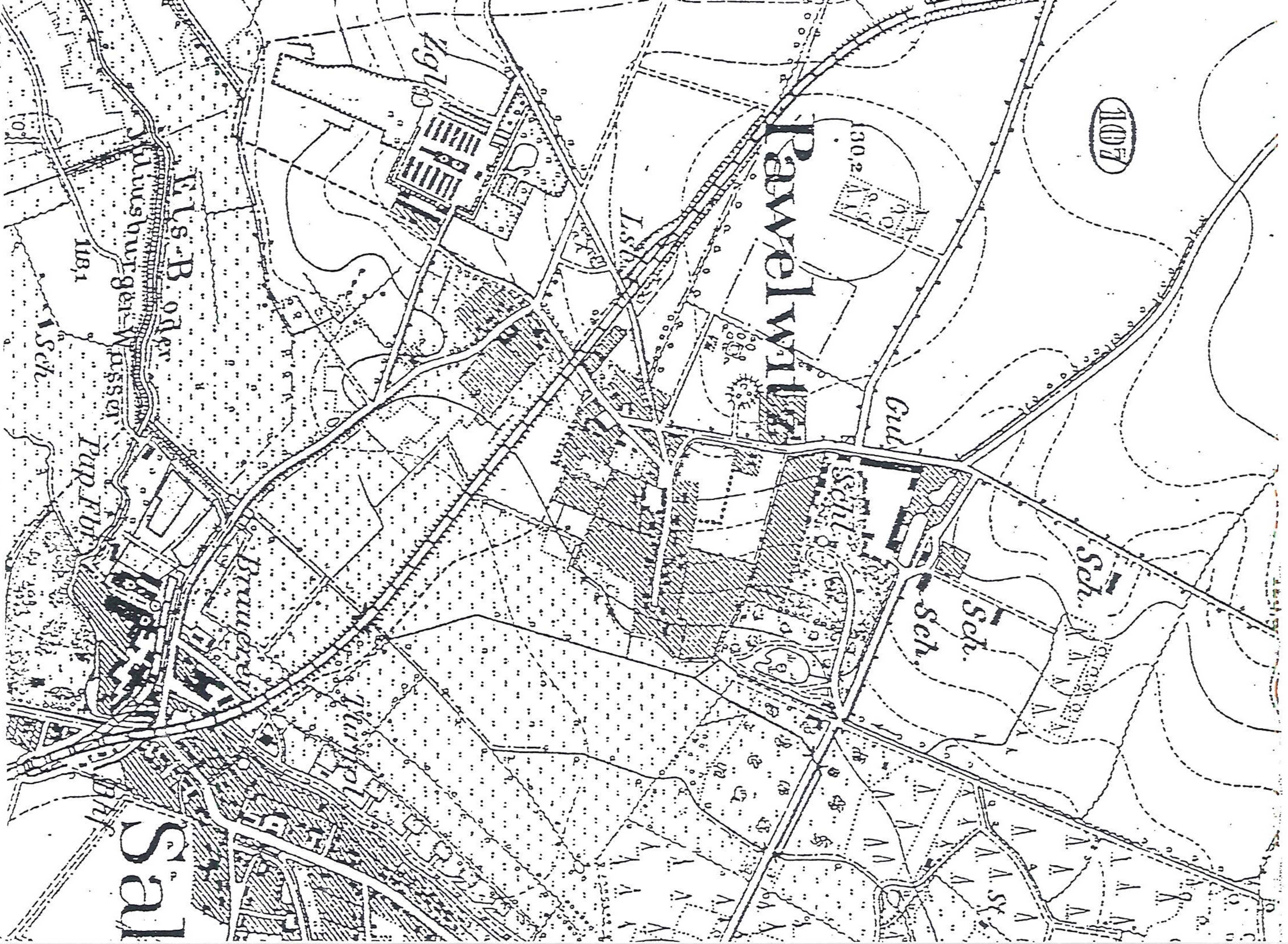

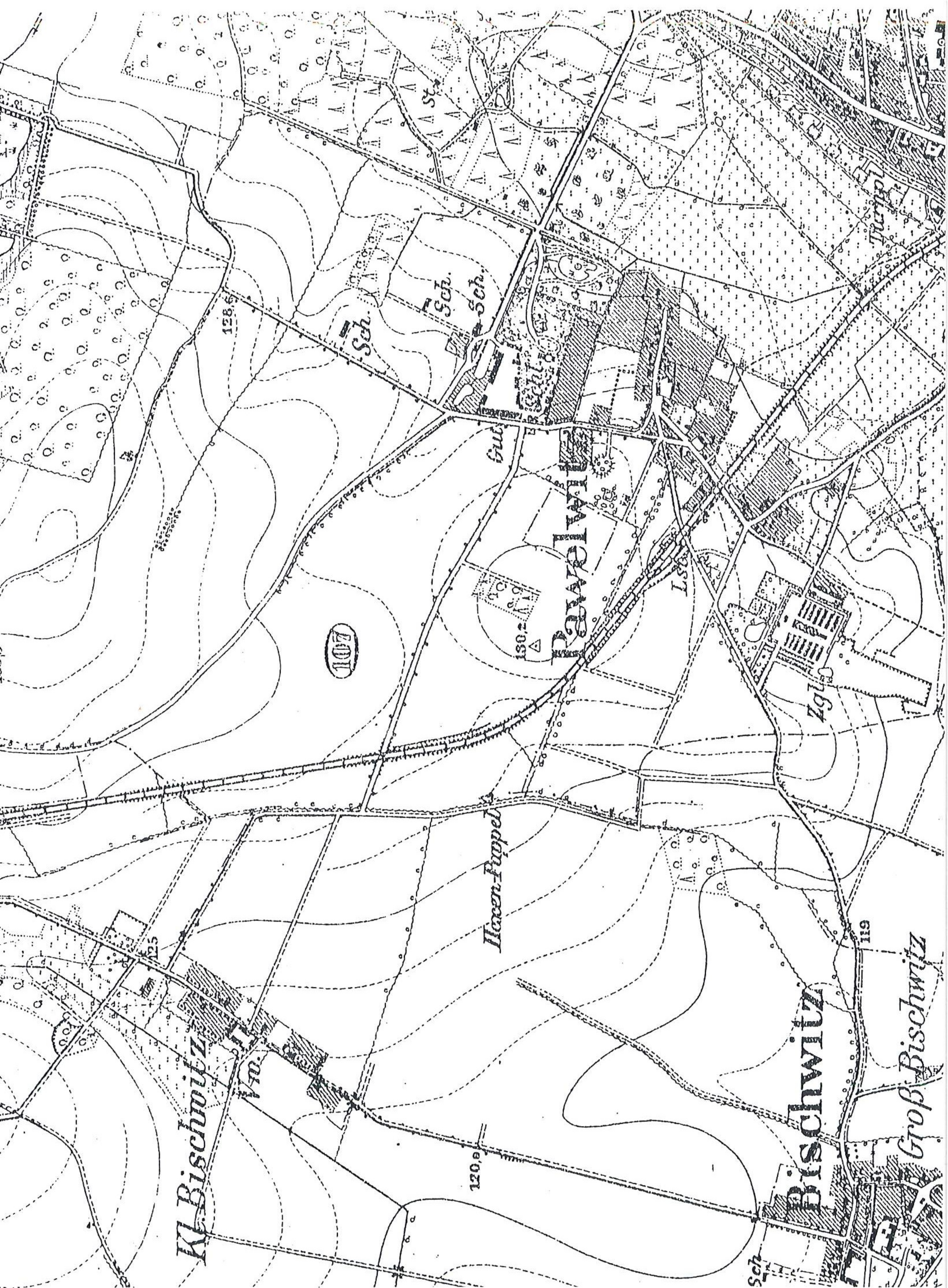
17. Gesellschaftshaus der Brauerei Sacrau in Pawelwitz. Widok ogólny restauracji Browaru Zakrzowskiego.

Repr. fot. w: *Vom gesunden und angenehmen wohnen*. „Schlesische Zeitung” 1931, Nr 84, s. 7;

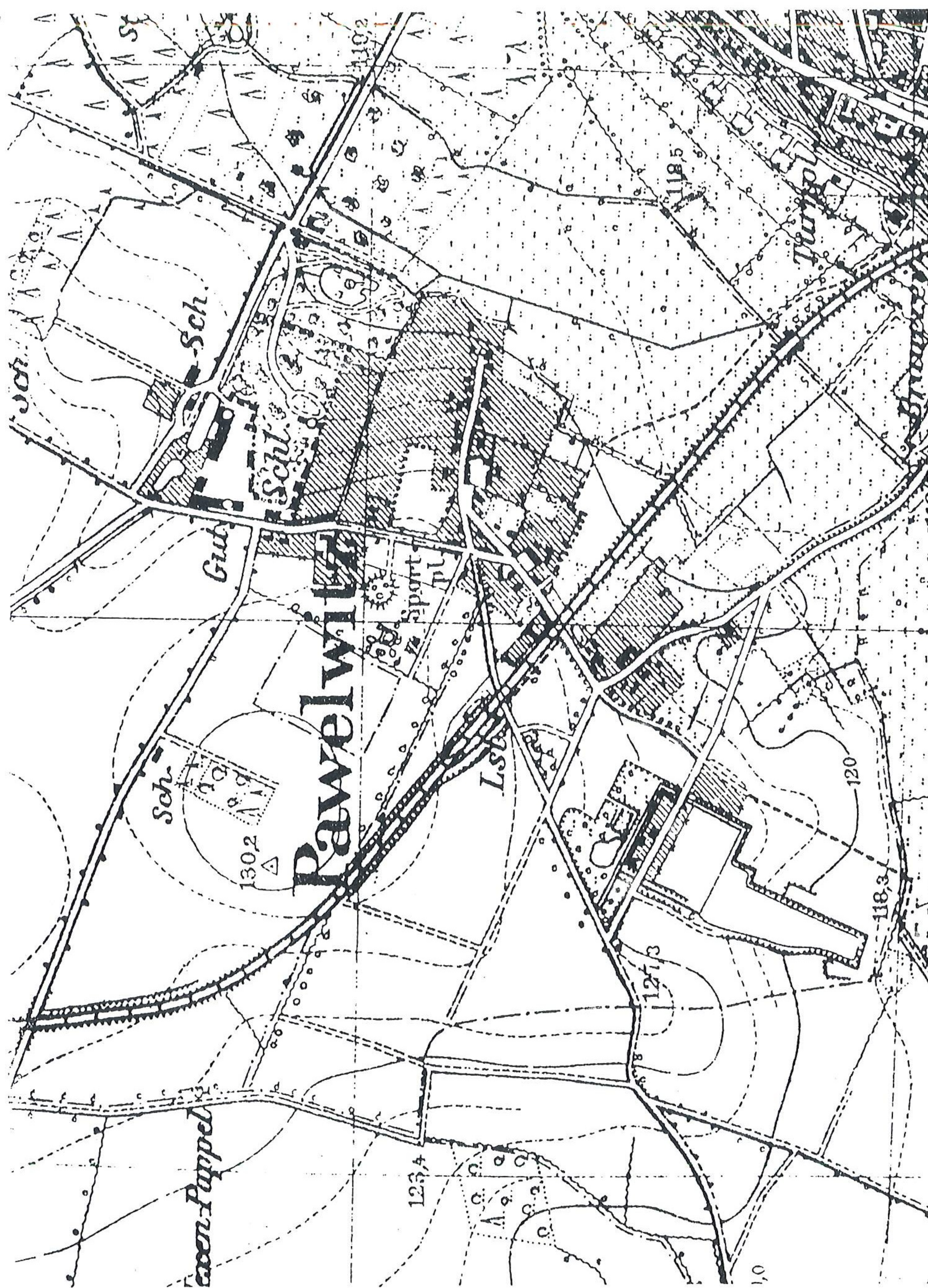

18. Eigenheim in der Gartenstadt Pawelwitz. Szereg domów, widok od ulicy.
Repr. fot. w: *Vom gesunden und angenehmen wohnen*. „Schlesische Zeitung” 1931, Nr 84, s. 10;

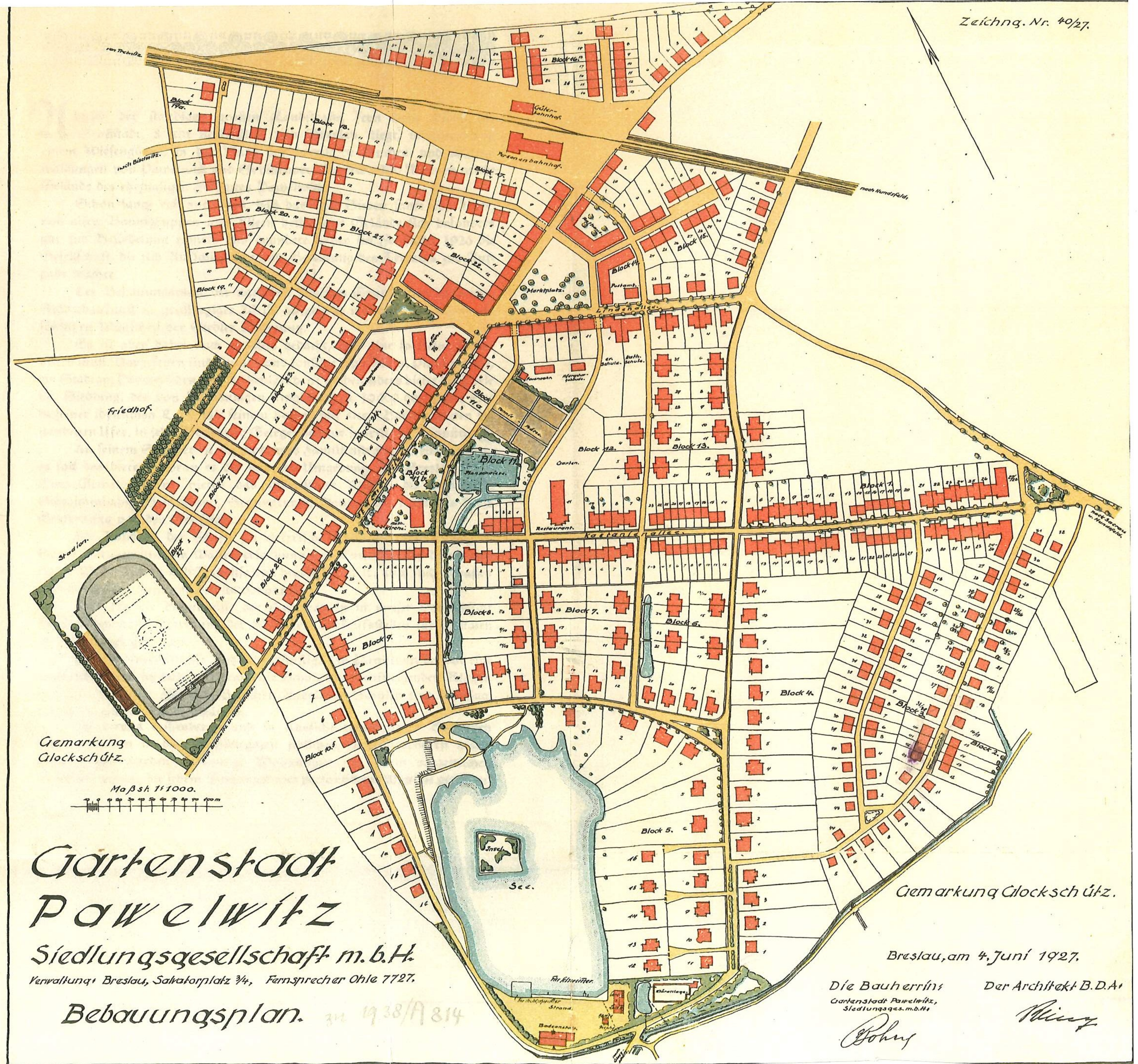

III. Mapa topograficzna , b.a., 1926, 1:25000, ABWM, brak sygn.

IV. Mapa topograficzna, b.a., 1927 ok., 1:25000, OZK BUW

Gartenstadt Pawelwitz

Siedlungsgesellschaft m. b. H.
Verwaltung: Breslau, Salvatorplatz 3/4, Fernsprecher Ohle 7727.

Bebauungsplan. 30 1938/A 814

Gemarkung Glockschtz.

Breslau, am 4. Juni 1927.

Die Bauherrin: Der Architekt B. D. A.
Gartenstadt Pawelwitz,
Siedlungsges. m. b. H.
Ehms *Wiesing*